

**“ПУТНЯНСЬКИЙ МОНАСТІР І ГРОМАДА”
ОЧИМА ДІМІТРІЯ ДАНА****Антоній МОЙСЕЙ**Буковинський державний медичний університет,
Чернівці (Україна); antoniimoisei@bsmu.edu.ua**Аркадій МОЙСЕЙ**Румунський культурний центр Є. Хурмузакі, Чернівці (Україна)
arcadiimoisei@gmail.com**“PUTNIAN MONASTERY AND COMMUNITY”
AS VIEWED BY DIMITRIE DAN****Antoni MOYSEY**

Bukovinian State Medical University, Chernivtsi (Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-5295-2271, RESEARCHER ID S-5261-2016

Arcadi MOISEY

Romanian Cultural Center E. Hurmuzaki, Chernivtsi (Ukraine)

Moysey Antoniy, Moisey Arcadiy. “Putnian Monastery and Community” as viewed by Dimitrie Dan. The article reveals the content of the monograph of the famous Bukovyna scholar Dimitrie Dan (1856–1927), dedicated to the Putnyan Monastery, an Orthodox shrine from the southern part of Bukovyna. In addition, **the goal of the research** is to translate a part of the monograph devoted to the ethnography of the village of Putnia. **The relevance of the research** is realized by the extreme interest of the inhabitants of the northern part of Bukovyna and other regions of Ukraine in the monastery from the neighbouring Suchav County of Romania. The in-depth analysis of the monograph and the translation of a certain fragment from it represent **the novelty of the research**. The author with utmost diligence revealed the existing state of the monastery and commune (community) at that time, revealed their history, described the appearance of the monastery and parish churches and the village, the burials of the founders of the holy monastery, looked under the tombstones of these burials, describing their contents like an archaeologist. He did not neglect the decoration and decoration of the monastery. He described with palpable love the manuscript and printed book fund of the monastery and the Desert (Sihăstria); the traditional culture of the Romanians of Putna, characterized the literary and cultural life that raged in the monastery for centuries. The stone cell and the Desert are described separately. Many documents related to monastic land ownership were published in the appendices. Conclusions. So, we can state that D. Dan's work “Putnian Monastery and Community with two Appendices” is a complete, comprehensive monograph that reveals the historical, geographical, economic and ethnographic features of one of the most significant monasteries of Bucovina and the entire Romanian ethnic space. Some details from the past of this holy abode (opening of the graves of the founders of the monastery or the transfer of the Dragoș-vode church to Putna) were forgotten over time and were known only to narrow specialists. At the same time, the ethnographic essay of the Putnia community made public the unique rites, rituals and texts of fortune-telling, which demonstrates the special skill of D. Dan as an ethnologist. The documents presented in the two appendices of the book can still be useful to local historians researching the history of their native village. In this work, all the positive qualities of his writing talent were fully manifested, such as good knowledge of sources, mastery of the method of synthesis, expressive and condensed text, clarity of ethnopyschological reflection, etc.

Keywords: D. Dan, monograph, Putnian monastery, Pustynia, book fund of the monastery and Pustynia, traditional culture of the Romanians of Putnia village.

Вступ. Путнянський монастир – православна чоловіча обитель у селі Путна Сучавського повіту Румунії – в часи середньовічного Молдовського князівства був одним з найважливіших культурних центрів. Він був і є православною святинею. В епоху свого розквіту монастир став центром слов'янсько-волооської писемності. На території обители поховані молдовські господарі: Штефан Великий з членами родини, Богдан III Сліпий, Штефан IV Молодий. У наші дні монастир є відомим місцем паломництва в південній частині Буковини.

У 1871 р. класик румунської літератури, поет Міхай Емінеску назвав Путнянський монастир “Єрусалимом румунського народу”.

Обитель з Путни викликала зацікавленість істориків з Румунії, Австро-Угорщини та інших країн Європи. Дімітрій Дан¹, як священик і невтомимий дослідник Буковини, не міг залишити поза своїм колом інтересів історію монастиря, його бібліотеку та архітектуру, розширивши межі дослідження народознавством селян комуни Путни. У 1905 р. результати його наукових пошуків були висвітлені в монографії “Путнянський монастир і громада з двома додатками”².

Виходячи з розуміння необхідності введення цієї праці в науковий обіг України, метою статті визначено її аналіз і переклад частини монографії, присвяченої етнографії села Путна.

¹ Дімітрій Дан (1856–1927) – священник, етнограф, історик, публіцист, пам'яткознавець, член-кореспондент Румунської академії наук.

² Dan D. Mănăstirea și comuna Putna cu două apendice [Putna monastery and commune, 1905], București: Institutul de arte grafice “Carol Gobl”, 1905, 261 p. (“Candela”, 1905, P. 684) [in Romanian].

Актуальність дослідження диктується надзвичайною зацікавленістю жителів північної частини Буковини та інших регіонів України монастирем з сусіднього Сучавського повіту Румунії. Поглиблений аналіз монографії та переклад певного фрагменту з неї представляє **новизну** дослідження.

Основна частина. У своїй об'ємній праці (262 стор.) Д. Дан зробив спробу всебічно висвітлити історію одного з найславніших для середньовічної Молдови об'єктів – Путнянського монастиря. Він присвятив цю роботу ктитору монастиря, правителю Молдови Штефану Великому (1457–1504 pp.), 400-річчя від дня смерті якого відзначалося тоді (1904 р.) румунською спільнотою Буковини.

У п'ятнадцятих розділах книги автор з максимальною старанністю розкрив існуючий на той час стан монастиря і громади (комуни), розкрив їхню історію, описав вигляд монастирської та парафіяльної церков і села, захоронень засновників святої обителі, заглянув під надгробні плити цих захоронень, описуючи як археолог їхній вміст. Не залишив поза своєї уваги оздоблення та прикраси монастиря. З відчутною любов'ю описав рукописний та друкований книжний фонд монастиря і Пустині (Sihăstria); традиційну культуру румунів Путни, охарактеризував літературне та культурне життя, яке виривало у монастирі протягом віків. Окремо описані кам'яна келія та Пустинь. У додатках опубліковано багато документів, які стосувалися монастирського землеволодіння.

В описі географічного розташування села та святої обителі, місцевого довкілля, Д. Дан не забув про історичний контекст. Тут все дихало для нього славною минулиною: ось гора Хреста, з якої, за легендою, Штефан Великий випустив з лука стрілу для визначення місця облаштування майбутнього вівтаря; рядом – джерело Штефана, а неподалік, у лісі – висічена у скелі келія духовника правителя, пустельника Даниїла (названий Даниїл Сихастру).

Історію самого монастиря автор розповів з часу, коли в тутешніх місцях оселилися одні самітники-ченці, заснована Пустинь з надзвичайно суворими правилами існування.

Серед пустельників Даниїл відрізнявся більш аскетичним способом життя. У народній традиції залишилися свідчення про те, як Штефан Великий після поразки при Резбоенах перейшов на північ країни і зустрів там пустинника Даниїла, який підтримав душевно молодого князя і той згодом виграв битву у турків³. Дан до цього додав, що Даниїл переконав воєводу Штефана в тому, що якщо він збудує 44 церков, то перемаже у 44-х битвах.

У продовженні оповіді можна знайти подробиці будівництва і освячення монастиря, внутрішнього оздоблення церкви, перелік дарів Штефана Великого для святої обителі. На жаль, констатував автор, під час правління Костянтина Кантемира монастир був пограбований козаками, ляхами та молдаванами – викрадені лук Штефана, а кубок ще залишався до 1718 р., коли його розбили під час пияцтва. Тиміш Хмельницький за порадою свого свекра, правителя

Василія Лупу, вибрав свинець зі стін церкви і виготовив кулі для гармат.

У книзі є відомості про започаткування монастирської школи, яка стала латинською, дуже відомою. 18 її випускників стали згодом митрополитами та єпископами.

Вражає кількість привілеїв, отриманих монастирем від Штефана Великого та Петра Рареша (господаря Молдови у 1527–1538 та 1541–1546 pp.). Монастир нікому не був підпорядкований, мав право переховувати біженців без екстрадиції, отримав у дар багато сіл з кріпаками (у роботі міститься перелік цих сіл, багато з яких знаходились у північній частині Буковини), був звільнений від податків. Отримав від князів сотні циган у рабство; збирали мито у Верхньому Вікові та Сиреті; 10 рибалок у Галаці на Дунаї двічі на рік ловили для нього рибу і були звільнені від податків та мита.

З приходом австрійців у 1774 р. монастирські землі були секуляризовані, обитель прийшла у занепад (до 1904 р. там залишилось 13 монахів).

Найбільший інтерес притягує до себе монастирська церква і історик присвятив їй один з розділів книги (III). У ньому міститься опис будівлі, стін, притвору, наосу, іконостасу (1773 р.), дзвонам, каплиці тощо.

Детально проаналізовані захоронення засновників Путнянської обителі. Автор присвятив їм чотири розділи дослідження. Захоронень усередині храму декілька, з яких вісім мають загробні кам'яні плити із слов'янськими надписами. Тут захороненні Штефан Великий з членами сім'ї, члени сім'ї Петра Рареша⁴. У сінях – могили двох митрополитів. Викликає певну зацікавленість наступна подробиця: Штефан-воєвода приготував свій надгробник при житті. На мармуровій плиті немає дати смерті. Згодом його син Богдан наклав гроб гарно вишитим покривом, на якому виведено напис: "вівторок 2 червня 7012 (1504) у 4 години після обіду: 47 років і 3 місяця панування".

Ведучи мову про прикраси з могил засновників монастиря, автор повідомив про факт відкриття захоронень, що усередині церкви, у 1856 р. Процедура відбулась у присутності спеціальної комісії, протокол дослідження зберігся. З деталізацією властивій археологам описано залишки тіл та перераховано знайдені у трунах речі. Деякі елементи одягу збереглися краще, за ними, наприклад, можна точно описати вбрання Олександра, сина Штефана Великого.

Але дивним чином ніяких коштовностей, що мали знаходитись у трунах, дослідники не виявили. Навіть у Штефана Великого на голові не було його золотої корони. У могилах жінок не знайшли жодних прикрас з цінними каміннями та намистами, що виглядало вкрай дивно. Це нагадувало мабуть долю пограбованих гробниць давнього Єгипту та скіфських курганів.

Але цього разу детективна історія знайшла свою розгадку. Виявилось, що у 1758 р. могили відкривали за наказом Сучавського справника. У них була золота князівська корона і багато коштовностей, яких ігумен описав і опечатав. Цінні речі були видані святим отцям. Потім з цінних камінців, золота, коралів, корони

³ Ștefan cel Mare. Legende, balade, portrete literare [Legends, ballads, literary portraits], Chișinău: Literatura artistică, 1989, 320 p.; p. 32 [in Romanian].

⁴ Він сам похований у монастирі Пробота.

Штефана Великого, вислані до Ясс, були вироблені дві корони і прикраси для чудотворної ікони Божої Матері і Ісуса, що ктитор привіз з Константинополя. Ще 500 коралів монастир продав і за отримані 10000 леїв відремонтували святу обитель, яка цього вкрай потребувала.

З такою ж прискіпливістю Д. Дан описав коштовності Путнянського монастиря (7 штук); 19 оздоблених хрестів, що мали надписи на слов'янській мові; 12 ікон з детальним оглядом чудодійної ікони Божої Матері і Христа; незліченна кількість посуду (кадильниці, миски, бокали, зірки, ложки тощо) – всього 29 одиниць; канделябри, підсвічники, срібний ополоник, монастирська печатка 1784 р.

Окремий розділ розкриває красу надгробних покров (9 одиниць). Наведемо приклад однієї такої покрови: “Антична вуаль з тафти, на якій вишитий образ св. Марії золотою, срібною, шовковою нитками та коралами. Ранти приторочені вузькою золотою тасьмою, а нижній край оздоблений 5 срібними та з блакитного шовку китичками”.

Розділ, в якому автор описав наявні в монастирі книги, рукописні та друковані (розділ VIII), викликає справжню зацікавленість книголюбів. Тут слов'янські рукописи, серед яких “Соборник” Якова Путнянського 1474 р., “Листвиця” монаха Василя 1472 р., багато релігійних книг; 16 рукописів румунською мовою; 20 старих друкованих румунських книг; 30 примірників релігійних книг, надрукованих у Києві (XVII–XVIII ст.), Львові (1665 р.), Москві.

Д. Дан уважно вивчив масив документів монастиря (укази про землеволодіння ще за часів Штефана Великого, про звільнення від податків, господарські справи; дари для святої обителі, збір коштів для маленького скиту – всього 169 документів); також документи Пустині (про заповіт; дарування, дозвіл ієромонаху Сілі (Sila) на паломництво до Києво-Печерській лаври; грамоти від господарів Молдови стосовно господарських справ та ін.).

В окремому розділі монографії описано історію появи келії самітника Даниїла, легенда про взаємини пустельника з ктитором Путнянського монастиря, історію появи Пустині як окремої обителі. Опис місцезнаходження цього скиту нагадав авторам даної статті їхню власну подорож цими місцями (3,5 км вище річкою Путна)⁵. З приходом Австрії на Буковину Пустинь занепадала, ті ченці, що залишились, перейшли до монастиря, а іконостас з маленької церкви був придбаний і перевезений у Нові Мамаївці.

Розповідаючи про ігуменів Путнянської обителі, Д. Дан повідомив про 65 осіб на цій посаді, з яких 15 стали митрополитами Молдови, 3 – єпископами в Радівцях, 3 – митрополитами Буковини.

Викликає інтерес історія парафіяльної церкви з Путни. З посиланням на історичні документи та свідчення, стверджується що Драгош-воде (легендарний перший господар Молдовської середньовічної держави) у 1346 р. побудував у Воловці просту дерев'яну церкву, в якій згодом і був похований. Штефан Великий переніс тимчасово цю церкву 1468 р. до Путни для будівельників і ченців монастиря. А у Воловці він побудував кам'яну церкву у 1502 р. На момент написання книги (1904 р.) дерев'яна церква

руйнувалась.

З тією ж старанністю описана історія та актуальний стан села Путна. Перші поселенці, за констатацією автора, оселились тут з появою монастиря. А на момент виходу книги Д. Дана (1905 р.) тут вже існувала 4-класна школа (329 учнів), лісництво Буковинського лісного фонду, пост жандармерії, відділ Райффайзен банку. Приблизно 1000 чоловіків з Трансільванії, Хорватії та Італії працювали на місцевих фабриках, у лісі та на залізниці.

Особливо цінним ми вважаємо розділ XIV, який розкриває народознавчий аспект життя путнянців, охоплюючи цілий комплекс етнографічної інформації: заняття, одяг, житло, звичаї та вірування.

Дещо незвично виглядає у порівнянні з основною масою буковинських сіл, чисто сільськогосподарського спрямування, деякі заняття мешканців Путни: робітники місцевих фабрик, лісопилки, залізниці, лісництва; вироблення дранки, дерев'яного вугілля, вапна. Хоча, само собою зрозуміло, що селяни мали землю та пасовища, тримали корів, овець, кіз, свиней, курей, цесарок, качок і гусей.

Одяг путнянців, за спостереженнями Д. Дана, тотожний тому, що побутує у сусідніх румунських селах. Однак він, як завжди, детально його описав зі всіма деталями як для чоловіків, так і для жінок. Відмічається поява певного переліку елементів в одязі селян, придбаних у місті. Та навіть у вбранні, в певних його елементах, спостерігаємо суворе дотримання соціального статусу (наприклад, для дівчат, які провинилися до заміжжя; для дівчат на виданні; для заміжніх жінок та ін.).

За характером та типом поселення, планування, матеріалу та техніки спорудження, інтер'єру та екстер'єру житла співпадає з тим, що є основною ознакою природно-географічної зони. Однак хаотична орієнтація лицьової сторони домів була властива саме для Путни. На той час дивувала відсутність димаря у багатьох хатах, що задимлювало сіні і горище і зовсім не сприяло здоров'ю мешканців цих домів. Детально описано і всі можливі прибудови у господарстві путнянця.

Д. Дан описав життя путнянця від народження до похорон через призму вірувань і ворожильних обрядів.

Саме під таким кутом зору подається звичай пов'язані з народженням дитини, роль *повитухи*, хрещення, купання новонародженого. У всіх цих ритуалах вирішальна роль відводилася *повитусі*, *бабі* або *циганки* (*moaşa, baba, țigancă*). Цінним ми вважаємо фіксацію ритуалу ворожіння для породіллі до народження дитини, який розтягнутий у часі до 10 днів. Описані також народні засоби лікування дитячих хвороб: ворожіння з крапельками води, вкраденими з колеса млину; “продаж” дитини та зміна його імені.

Одна з ворожінь для дівчат, яких не беруть заміж, або заклинання на бажаного парубка, на наш погляд, розкриті надзвичайно деталізовано. “Ворожіння з горщиком”, до якого додавали 17 інгредієнтів (а могли додати також 99), притому таких складних, як освячена йорданська вода 12 років поспіль, вовчий жир, вкрадений з могили ладан, молоко від телиці, що народила теличку і бичка близнюків (висушували, розтирали та зберігали багато років); порох від кістки

⁵ Arkadii Moisei. Vchytel perypatetyk [A peripatetic teacher], Chernivtsi: “Vydavnychi dim “Rodovid”, 2021, 184 p.; P. 35 [in Ukrainian].

покійника та багато інших, вказують на обов'язкову участь у обряді професійної ворожки. Етнологу вдалося зібрати і 13 текстів, виголошених під час таких ворожін. Опис даного обряду вражає тим, наскільки священнику Дану вдалося душевно зблизитися з носіями давніх народних знань для того, аби вони йому повідомили найпоетаємніші тексти заклинань. Маючи на увазі той факт, що майже в кожному буковинському селі того часу ворожіння вважалися "від диявола" і засуджувалися церквою. Згадаємо хрестоматійну повість "Олеся" О. Купріна. Особливо це стосувалося інтимного ворожіння, що проводилося більшістю дівчат, але вкрай утаємничено.

Не менш значимими були описані Д. Даном ворожіння з водою для дівчат, яких не запрошували танцювати на весіллях і святах.

З особливостей проведення весілля у Путні етнолог відзначив ритуали другого дня весілля, особливо ті, що стосувалися незайманості молодії.

На похоронах Д. Дан описав характерну для путнянців гру під час "пильнування" покійника – "кіклу" (chicla), що також є рідким етнографічним явищем. Навіть у об'ємній праці С.Ф. Маріана "Похорони у румунів" (599 стор.), де перераховані 25 ігор, що практикувалися під час "пильнування" покійника, не згадується цей ритуал⁶.

У цьому ж розділі описані календарні звичаї та обряди, наведені приклади застосування методів народної медицини (наведені також тексти заклинань).

У розділі про літературне та культурне життя (XV), охарактеризовано релігійну та світську літературу, написану у келіях святої обителі, процес "будівництва" книг, їх копіювання та перекладання, заснування релігійної школи у Сучаві (1786 р.) та на Горечі в Чернівцях (1789 р.). Останню школу у 1858 р. перевели на статус світської і за часів Д. Дана вона функціонувала.

У додатках міститься велика кількість документів, з яких можна уточнити назви сіл, які належали Путнянському монастирю у доавстрійській період історії нашого краю. Викладено багато указів про землеволодіння, звільнення від оподаткування, привілеї. Серед згаданих сіл, які розташовані на території сьогоднішньої Чернівецької області – Тирновка (сьогодні Тирнавка), Клішківці, Остриця, Козьмин (сьогодні Валя Козьміна), Синевці, Ставчани, Кучур, Купка, Терблече, Петрівці, Чудей, Красна (Красноільськ), Йорденешть, Карапчів, Маморниця, Багринівка, Хотинський монастир з мастком та корчма у Чернівцях. Навіть такі віддалені села як Братанівка, Романківці та Владична входили до цього переліку.

Висновки. Отже, праця Д. Дана "Путнянський монастир і громада з двома додатками" - це цілісна,

комплексна монографія, яка розкриває історичні, географічні, економічні та етнологічні особливості одного з найбільш значимих монастирів Буковини та всього румунського етнічного простору. Деякі подробиці з минувшини цієї святої обителі (розкриття могилок ктиторів монастиря чи перенесення церкви Драгоша-воде до Путні) з часом забулися і були відомі хіба що вузьким спеціалістам. Одночасно етнологічний нарис громади Путна оприлюднив унікальні обряди, ритуали та тексти ворожін, що демонструє особливу майстерність Д. Дана як народознавця. Документи, поміщені у двох додатках книги і сьогодні можуть стати у пригоді краєзнавцям, які досліджують історію рідного села.

Однак зазначимо, що широко відома на Буковині і в Румунії студентська маніфестація 1871 р., яка відбулася в Путнянському монастирі з нагоди 400-річчя з дня його заснування, і відіграла помітну роль у піднесенні національного руху румунів, Д. Даном упущена в описі історії святої обителі. Мабуть, з прагматичних міркувань, бо австрійський уряд був проти цього заходу, через щодуже мало поміщиків було на ньому присутні⁷.

У цій праці сповна проявилися всі позитивні якості його письменницького таланту: добре знання джерел, володіння методом синтезу, виразний та ущільнений текст, чіткість етнопсихологічної рефлексії тощо.

Моїсей Антоній – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету, головний редактор українсько-румунського наукового журналу "Актуальні питання суспільних наук та історії медицини".

Moisey Antony – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of the Bukovinian State Medical University, editor of the Ukrainian-Romanian scientific journal "Current issues of social sciences and history of medicine."

Моїсей Аркадій – заслужений вчитель України, у 1984–2000 рр. очолював районне методичне об'єднання вчителів історії, суспільствознавства та основ держави і права, директор департаменту освіти Румунського культурного центру "Судоксіу Хурмузакі", краєзнавець, автор 7 книг з історії рідного краю.

Moisey Arkadiy – is an honoured teacher of Ukraine. In 1984–2000 he headed the district methodological association of history teachers, social sciences and foundations of state and law, the director of the department of education of the Romanian Cultural Center „Eudoksiu Hurmuzaki”, ethnographer, the author of 7 books on the history of his native land.

Received: 22.05.2023

Advance Access Published: June, 2023

© A. Moysey, A. Moisey, 2023

⁶ Marian S. Fl. Înmormântarea la români. Studiu etnografic [Funerals among Romanians. Ethnographic essay], București: Editura Academiei Române, 1892, 599 p. [in Romanian].

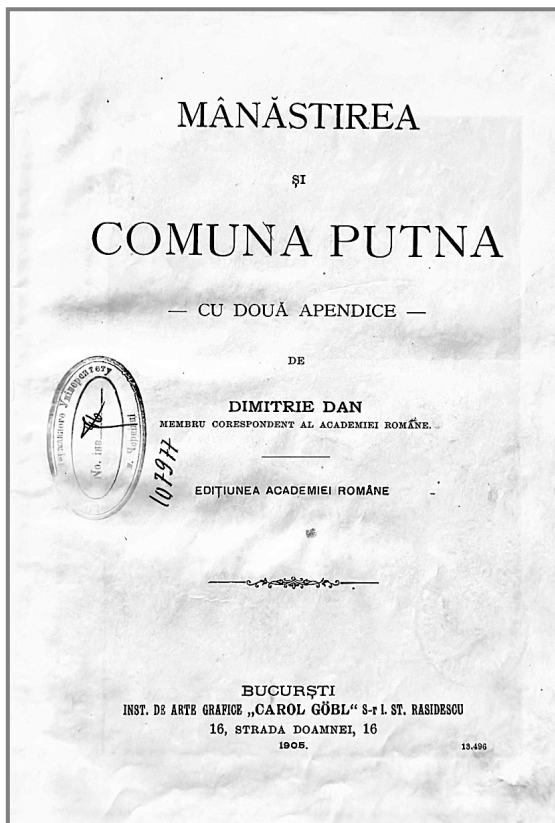
⁷ Ion Nistor. Istoria Bucovinei [History of Bucovina], București: Humanitas, 1991, 454 p. [in Romanian].

Переклад фрагменту з праці Д. Дана “Путнянський монастир і громада з двома додатками” (1905)⁸ (стор. 134–152)

Dan D. “Putna monastery and commune” (1905)

Dan D. “Mănăstirea și comuna Putna” (1905)

Розділ XIV

Г. Звичаї та вірування

Якщо народилася в якійсь хаті дитина, її відразу ж у той же день або навіть дещо пізніше несуть до священника хрестити. Одразу після хрестин Путнянці практикують звичай змінювати ім'я дитини, яке вже було надане священником, або через те, що ім'я надане священником не було до вподоби, або через повір'я в те, що зміна імені захистить дитину від поганої хвороби та інших недуг.

Повитухи (moașele) дають новонародженим після хрещення смоктати шматочок полотна, змоченого у горілці, щоби вони у майбутньому стали добрими, лагідними і заможними. Деякі повитухі дають його смоктати новонародженим навіть перед обрядом хрещення, щоби діти не плакали під час таїнства.

Увечері, після хрестин, в домі батьків збираються *куми (cumătrii)* та інші гості. Повитуха у їхній присутності купає дитину у кориті. Куми та гості кидають за бажанням гроші до корита, що є подякою повитусі за її роботу.

Після купання повитуха кладе дитину на свою ліву руку, а в правій тримає миску, накриту хусткою. Співаючи та танцюючи, вона просить в кумів, а потім і в решта присутніх подарити новонародженому щось на щастя. Вони дарують дитині хто вівцю, хто телятко чи інші господарські речі, або кладуть у миску гроші. Дехто кидає у миску *ніцулу (rițulă)* (старий срібний гріш, названий ще *пуїшор (pușor)*), вартістю у 20 *бань (bani)*. Ці срібні монети батьки зберігають для своїх дітей, які, підростаючи, носять їх під ремнем, щоби велися завжди гроші і їх йому давали завжди із задоволенням, як то було у вечір купання. Деякі з кумів монету для свого хресника ставлять йому не у миску, а на грудях.

При завершенні цього заходу повитуха у присутності всіх гостей рахує подаровані гроші та передає їх матері чи татові дитини на зберігання.

Потім бере купіль, несе її пританцьовуючи та вигукуючи до городу, де виливає одну частину води під яблунею, іншу – під грушею чи сливою. Виливаючи воду під яблунею промовляє: “гарний як яблуня”, тобто щоби дитина такою була, а під сливою чи грушею: “міцний як слива чи груша”.

Після цієї процедури повитуха вертається на подвір'я, кладе перевернутий цебер на землю, стає на нього ногами, з пляшкою горілки в руках танцює і вигукує поки основна маса людей не вийде з хати, тоді вона промовляє: “все лихо, все нещастя вашого хлопчика чи дівчинки є захованими!”.

Путнянці не ставлять свічки для хрестин на стіл, а за іконами, щоби дитина не померла. Перед цим вони клоняються з дитиною перед іконами, приговорюючи:

“Să fii drăgălaș ca sfinții “Будь гарненьким як святі
Și s'ascuți părinții!” Та слухайся батьків!”

Як всюди у світі, так і в Путні, молодичі не дуже ладять зі своїми свекрухами, тобто в побуті не знаходять злагоди, що призводить до сварок і взаємного паплюження. Тому нерідко не одна свекруха проклінала свою невістку словами: “щоби не дожила до народження дитини” або “щоби мучилася і щоби тягнули дитину чотирма волами з тебе” тощо.

Тому, коли приходиться час народжувати такої невістці, яка вірить, що до неї прокльони свекрухи причепилися, вона запрошує Циганку щоби примовляла. Та до неї негайно приходиться і несе з собою все необхідне для цієї мети, а саме: серп, який був виставлений на межі між ланами для відведення граду, стару залишену косу, довге залізо від плугу і кінську підкову, знайдену на роздоріжжі. Заходячи до хати породіллі, Циганка розпалює вогонь у ватрі, розігріває згадані речі до почервоніння, несе відро води з криниці, ставить розігріті речі у відро, в якій вода починає кипіти. Тоді вона звертається до молодичі: “Бачиш як кипить диявол у воді і як виходить зло з води, так щоби віддалилися прокльони від тебе!”.

Циганка після цього готує цебер посередині кімнати, в якому невістка має стояти оголеною. Циганка стає ногами на стілець біля цебра і ллє воду на молодичу з ніг до голови з відра, з якого забрала всі речі. Після цього ложить породіль одягнуту у чоловічу чи жіночу сорочку навиворіт у ліжко. Речі, витягнуті з відра, Циганка ставить у ліжко, а під ним 7–9 веретен встромлює вістрям у землю. Якщо хата має дощану підлогу, вона кладе під ліжко землю і встромлює в ній веретена. Веретена стоять під ліжком 7–9 днів, після чого приходиться Циганка із замовленою сокирою і стукає навхрест по стінах кімнати, де лежить невістка, вибирає веретена з землі і уносить їх з собою до дому.

Коли невістка народила, знов приходиться Циганка, закутує дитину у сорочку її чоловіка, щоби дитина завжди трималася свого

⁸ Mănăstirea și comuna Putna cu două apendice ..., op. cit.

тата.

Доки дитина росте повитуха має бути їй і *дохтуром*, тобто замовляти і гасити вугілля проти наврочення. Якщо повитуха цього не знає робити, тоді запрошують Циганку. Та бере хвору на погану хворобу дитину на руки і обходить з нею тричі хату, а на кожному розі піднімає її за ноги до гори, до стріхи, потім заносить її до хати і виливає замовлену нею воду на дверну клямку, а при її відсутності – на зовнішню сторону дверей, примовляючи: "Дитина щоб зайшла чистою, а все лихо аби залишилось поза цієї хати!"

Діти, які страждають від колик, сухот, гастриту, спазм, задухи, замовляються наступним чином: Циганка виходить з хати хворої дитини вночі чи на зорі з чорним та новим горщиком, прямує до млину, де краде краплі води з колеса. Йдучи чи вертаючись, вона не має право озиратися по боках чи назад, а дивитися тільки перед собою. Також їй забороняється розмовляти з кимось, а біля млина зберігати крайню обережність, бо якщо її зловить мельник, вона буде битою, а вода загубить свої лікувальні властивості, тому що мельник вірить, що якщо хтось відбере крапельки з колеса млина, це призведе до невезіння, або до поламки колеса млина.

Циганка, приходячи з цими краплинами до дому хворого, розпитує жінок чи дівчат, які там знаходяться, у кого з них наступила жіноча черга. Та, що її має, повинна погладити обличчя дитини і віддати свою сорочку аби дитина купалася у крапельках з млина у ній. Якщо жінки скажуть, що ніхто з них не має черги, тоді хвора дитина захворіє ще на *poftie (roftie)*, яка виліковується лише березовим дьогтем.

Якщо жодна із згаданих хвороб не буде вилікувана заклинанням Циганки, тоді беруть і продають дитину через вікно або, якщо ще не змінили його ім'я, отримане при хрещенні, тоді змінюють його зараз.

Дівчата з Путни, як і їхні сестри зі всього світу, хочуть сподобатися хлопцям і бути запрошеними на танці, а також якнайшвидше вийти заміж. Щоб їх запрошували до танцю вони купують парубкам тютюн, *табак* і горілку та вишивають їм сорочки і квітчасті хустки.

Парубок, який хоче одружитися на дівчині, купує та дарує їй під час танцю кільця, *обручки* та намиста (*inele, veriguțe, hurmuzuri*).

Дівчата, яких не беруть заміж, вдаються до різних ворожінь з горщиком, а саме таким чином:

Повитуха або Циганка, що добре знається в цій справі, замовляють у гончара горщик, який має бути виготовлений при повному місяці, ззовні і зсередини масться його жиром від вовка, який був впольований на *великому полюванні (strânsură)*. Потім кладе в горщик 99 різних речей, деякі з них вона промовляє вголос, деякі з них вона знає, решту забула: 1) чиста вода, взята з джерела, з якого відомо що пив бажаний парубок; 2) вода освячена на 12 свят Йордану, тобто вода освячена на Хрещення протягом 12 років; 3) знак, взятий від бажаного парубка; 4) порох та папір, який впав під час стрільби з рушниць на Хрещення; 5) чистий бджолиний віск зі свічки, яку дівчина тримала на Вознесіння; 6) ладан, вкрадений з чийсь могили, тобто той ладан, що священник витрушує разом з жаринами з кадила на могилу якогось померлого; 7) червоний шовковий галуз з 12 вузликами, зав'язаних під час падіння зірок з неба; 8) молоко від телиці, яка отелилася близнятками – теличкою і бичком. Це молоко купують, висушують, дроблять і зберігають багато років саме для ворожінь; 9) коріння *листовика (năvalnic)* ("оленячого язика"), який має бути викопаний відповідною дівчиною, заради якої проводиться ворожіння, або і Циганкою, до сходу сонця в день великого свята. Якщо Циганка викопує коріння листовика, тоді дівчина має бути присутньою при цьому.

Для викопування листовика дівчина рушає в новому вбранні, маючи з собою червоне вино, сіль, хліб, цукерки, печиво та мед. Після викопування коріння зілля, дівчина танцює навколо нього до повної втоми, потім вклоняється листовику з принесеними речами, бере коріння і ставить на чисту хустинку, а біля неї по шматочку з принесених речей та розливає трохи вина, решту вона з'їдає і випиває. Хустку із згаданими речами вона зав'язує червоним шовком і присвячує Георгію чи Василю, або як ім'я бажаного парубка. Потім ставить хустку на голову, а зверху рушник, і вертається з лісу до села, танцюючи і співаючи. Якщо на її шляху трапляється вода і міст, вона кидає позаду шматочок хліба, кажучи: "зло нехай залишається на цій воді, щастя зі мною і все, що я брала з бояриною "великою панною" (тобто листовиком), трималося мене!". Всю дорогу їй не можна оглядатися назад, у протилежному випадку ворожіння не допоможе. Дівчина йде з цією хусткою до церкви і вклоняється всім іконам, постійно думаючи про бажаного хлопця, мріючи, щоби він вклонявся їй так, як вона вклонилася іконам.

Вертаючись з церкви додому, дівчина знімає хустку з голови, співаючи та вигукуючи, ставить її за іконою Богоматері чи іншу ікону, прикрашаючи її васильком.

Після цього вона кладе в горщик: 10) яйце голубки; 11) яйце жайворонка; 12) порох від кістки померлої людини; 13) золоту монету; 14) срібну монету; 15) *nîrulu (pițulă)* – стару срібну монету; 16) трохи червоного вина, що залишилось від викопування коріння листовика та багато іншого, що може бути відсутнім, в той час коли згадані речі мають бути обов'язково покладеними у горщик.

Після цієї процедури дівчина ворожить, примовляючи:

1. "Як я вгадала з джерелом, так Н. би вгадав мене і при погляді на мене він так би оживився, як від джерельної води!"
2. "Як йорданська вода не псується 12 років, так Н. йдучи до мене не уклонився б і не піддався нічим уговорам, а потрапив прямісінько до мене!"
3. "Як знак, взятий від Н. закипає у горщику, так щоби його серце кипіло у грудях через мене, щоби припікало йому серце і не мав спокою поки не побачить мене!"
4. "Як розходиться звук від рушниць, так би добрі слова про мене доходили до Н.!"
5. "Так, як віск розтає в руці, нехай серце тих, що не пускає Н. брати мене, та серце Н. пом'якшає, за моїм бажанням!"
6. "Як червоний колір кидається в очі, так щоби я була Н., і він серед інших дівчат обрав мене!"
7. "Як впала зірочка з неба, коли вузлики зв'язалися на галуні, так щоби Н. впав у мій дім!"
8. "Як телятко є любимим для корови, так щоби свекруха любила мене і так, як телятко солодко смочке молоко від корови, такою ж солодкою я би була для Н.!"
9. "Як я вклонилась з корінням листовика іконам, так би Н. вклонявся мені і всі мої бажання здійснив!"
10. "Як голуб стоїть біля голубки, так би Н. стояв поряд зі мною!"
11. "Як жайворонок малим задовольняється, у нас залишається на зиму і не перелітає у теплі краї, так би і Н. не йшов нікуди, чи лише до мене!"
12. "Як покійник не встає і не ходить, так би і Н. не пішов до іншої, і як покійник про все забув, так би і Н. про всіх інших дівчат забув!"
13. "Як всі б'ються через гроші, золото та срібло, так би Н. бився за мене!"

Після промовляння згаданих слів, дівчина кладе горщик варитися на піч розігріту дубовими жаринами. Баба попеременно помішує у горщику виделкою з двома зубцями, один зроблений з того голу, інший з ноги голубки. Перемішуючи безперестанно, вона примовляє: "Як я все це варю, так щоби думки Н. варилися про дівчину Н.!"

Варити починають о півночі і до зорів. Баба за весь час виходить тричі на двір та, дивлячись на зірки, каже: "Як ви, зірки, світитеся, так би світилися ця дівчина перед Н.!"

Проводячи це ворожіння, вірять, що бажаний парубок незабаром прийде до дівчини, яка його бажає. Вірять, що нібито він, скоріше за все, прийде на зорі, втомлений попроситься на постій, навіть тоді, коли він з того ж села та навіть сусід.

Коли парубок, приворожений горщиком, приходить до хати дівчини, яка його зажадала, вона бере шматочок коріння листовика, варить його у горіщі і дає йому випити, вірячи, що якщо він її вип'є що рідину, дівчина йому стане настільки приємною та любимою, що

він захоче залишитися з нею в цьому домі на все життя⁹.

Дівчата, заради того, щоб були запрошені хлопцями на танці, вранці йдуть до річки, маючи з собою новий емальований горщик, ні з ким не розмовляючи набирають непечату воду, несуть її додому, обходять з нею тричі хату, вмиваються нею, вірячи, що стануть до вподоби парубкам та їх будуть запрошувати на танці.

Весільні обряди тотожні тим, що проводяться у сусідніх селах, лише з тією особливістю, що на другий день після вінчання, дізнаючись що молода була незаймана, її сорочку кладуть в решето, накривають червоною косинкою, а на стіни хати вивішують червону вовну. Після цього всі молодичі співають та танцюють з пляшкою вина навколо решета. Після танців, решето залишають у стороні, разом сідають за вечерю і п'ють в честь молодої невістки.

На похоронах під час *пильнування* (*priveghi*) Путнянці практикують щось на зразок гри під назвою *кікла* (*chicla*), що полягає в тому, що два парубка лягають на спини на лавицю або довге ліжко так, щоб їхні ноги зустрілися. Їх накривають килимом, вони там б'ють ногами, а руками стукать як молотками, в цей час ще два хлопця тягнуть їх туди-сюди, через шматочки бляхи, які знаходяться під лавицею, продукуючи галас, схожий на працюючий млин.

Путнянці мають звичай зав'язувати ноги покійників, що має назву *стриножити покійників мотузкою* (*a-i împiedica cu sfoară*). Ці мотузки намагаються вкрасти ворожки та використовувати її у своїх ворожіннях.

Мешканці Путни оплакують своїх покійників, навіть наймають плакальниць, але не мають звичаю проводити в останню путь дудками чи трембітою від овець, як у Стражі чи в інших сусідніх селах.

Коли помирає заміжня жінка, її чоловік, у знак трауру, ходить три дні з непокритою головою, однак коли помирає чоловік, тоді вдова знімає кирпу і ходить шість тижнів з незаплетеними волосами. Три дні поспіль після похорон чоловіка, його дружина приходить на могилу і обкурює її. Таким же чином поступає і чоловік на могилі своєї жінки. Посуд, використаний з цією метою, перевертають та кладуть до голови могили.

Після похоронів всі родичі приходять до дому покійного і радяться щодо подальшого життя цієї сім'ї.

Путнянці вірять, що люди, які помирають між Страсним четвергом і Вознесінням потраплять до раю, бо в цей період небо відкрите.

Дрібних свят не дотримуються, окрім 9 четвергів, починаючи із Страсного четверга, проти граду і буревію. Відзначають також Четвер після Зелених свят під назвою *булки* (*bulcele*). Так само майже не святкують переддень Різдва, нічого в цей день не готують, окрім тих людей, які вміють відвертати буревії. Ці люди тримають накритий стіл до передодня Хрещення. Лише у переддень Хрещення священник обходить хати християн з освяченою водою.

Путнянці у Понеділок і Вівторок – перші дні Великого посту, їдять скоромну їжу – молоко і роблять *сполокання* (*spolocanie*) – споліскують зуби, п'ючи горілку, щоби протягом року не спухали гланди.

Той, що захворіє на ячмінь під очима, може одужати якщо візьме 9 зернин вівса і скаже: “не дев'ять, не вісім, не сім тощо, не один!”, після цього викине швидко зерна у вогонь і обійде тричі хату, тоді ячмінь точно зникне.

Путнянці мають звичай освячувати сіль, висівки і воду під час старого місяця, на відміну від їхніх сусідів, що проводять це при молодому місяці. Згадані речі змішують і додають в корм худобі, щоб нікому не вдалося зіпсувати їхніх корів і відібрати в них ману, тобто молоко. Якщо в корів пропадає молоко, тоді беруть знайдену підкову, розігрівають її на вогні і потім тримають її під час доїння над дійницею.

Багато путнянців уміють вгадувати за знаками на долоні або за *ноїями* (*noie*), білими плямами на нігтях, скільки людина проживе, чи буде їй щастити.

Чоловік в хаті носить кучму чи капелюх на знак того, що він власник оселі, так само і парубки, в знак того, що у них більше прав ніж у дівчат. Чоловік однак ніколи не покладе кучму чи капелюх на стіл, як і жінка полотна, щоби не залишитись вдівцем, відповідно вдовою.

Якщо віддати щось Путнянцю лівою рукою, він цього не візьме, бо вірить, що це йому дається із злим умислом і він від цього нічого доброго не буде мати.

Повісмо, яким був пов'язаний хрест, з яким священник ходить на Хрещення селом, вишукують багато людей, бо два волосинки з нього, пов'язаних до хвоста корови, у якій відібрано молоко, може вернути його корові.

На місці, де сидів священник під час обходу на Йордана, стараються сісти дівчата, вірячи що в тому ж році вийдуть заміж.

Парубки після освячення води на Йордан, спішають набрати води, бо вірять в те, що таким же чином як вони скупчуються до води, так дівчата будуть товпитися коло них.

Ніхто не вкусить шматок вже вкушеного хліба, бо буде з тим, що вкусив, сваритися. Якщо він це вже зробив, тоді дує на укус, щоб унеможливити сварку.

У випадку коли у когось щось вкрали, тоді постраждалий вночі перед великим святом підходить до дзвіниці і намащує язик великого дзвона часником, щоби так як чути звук дзвона було чути ім'я крадія.

Викрадання дров з лісу, полвання на хижих звірів і рибальство не вважають гріхом тому, що це знаходиться у володіннях Бога, а не людей.

“Arde-mă, frige-mă,
În foc vânăt pune-mă!
De m'ai frige pe carbune,
Ibovnicul nu-ți voi spune,
Că el este tinerel,
Drăgălaș și frumușel.
Iar pe tine bărbat rău,
De acum nu te mai vreau.
Și tu măcar până la moarte,
De mă-i bate, de mă-i arde,
Și bucăți de mă-i tăia,
Tot oi face cum oi vrea!”.

“Спали мене, підсмаж,
У сірій вогонь поклади!
Якщо підсмажиш на жаринах,
Любовника свого не видам,
Бо він молоденький,
Солоденький і гарненький.
А тебе, злого чоловіка,
Більше вже не хочу.
І ти хоч до смерті,
Битимеш, палитимеш,
На шматки поріжеш,
Все одне зроблю по своєму!”¹⁰.

Путнянки в доброму гуморі співають наступні вірші, характерні для їх моралі:

Путнянці у виголошенні деяких слів дещо відрізняються від своїх сусідів, так вони кажуть *ghine* (*добре*), тоді як у Стражі та Вікові кажуть *bgine*. Зберігають традицію про те, що до Путни першими прийшли такі сім'ї, як Флорени, потім Андрієшени, після них Ченушени, Гинджени та Ажени.

⁹ Записано від Марії, дружини примаря Слісея Бикю та Акіліни, дружини Константина Урсакі, господаря з Путни.

¹⁰ Все це записано від Текли Ченуше з Путни.